

LES PERSONES QUE VIATGEN

R. BALLESTER
(Universitat d'Alacant)

1. Introducció

L'objectiu principal d'aquesta part de la ponència és intentar apropar-nos al tema de la comunicació científica a través de la perspectiva de la mobilitat dels recursos humans en investigació a partir del període de postgrau.

L'exposició estarà dividida en dos grans apartats: en primer lloc, ens interessarem pel punt de partida de la situació actual, que ens servirà com a referent històric imprescindible per a entendre aquesta actualitat. En segon lloc, mirarem d'oferir un panorama de la situació present que pugui ajudar a completar el context global de la comunicació científica.

És important insistir en l'absència d'estudis de conjunt que hagin reflexionat sobre la realitat actual, tant dins de l'àmbit dels nostres països com a la resta de l'Estat, cosa que ha dificultat força aquest treball, que s'ha basat, per tant, en fonts primàries. D'altra banda, no hem pretès assolir l'exhaustivitat, cosa que hauria requerit un major nombre - ací també- de recursos humans i d'estades i viatges per completar les dades. Es tracta, doncs, d'un projecte, més que no d'una visió de conjunt acabada. És més un punt de partida o una guia per poder fer una aproximació al tema que no un treball tancat i acabat.

Al 1798, apareix recollit en les *Memorias* de la Real Academia Médico-Práctica de Mallorca un discurs de Francesc Ferrer amb el títol de "Discurso sobre las muchas ventajas que puede acarrear a los señores médicos el emprender algunos viajes y abandonar por algún tiempo el engañoso ídolo del desordenado amor a su patrio suelo" (14). Aquest títol, típicament il·lustrat, reflecteix molt clarament un dels temes recurrents al llarg de la història de la ciència en general a l'Estat espanyol.

En efecte, un capítol important del tema de la comunicació científica (20) és el relatiu a la mobilitat de les persones que fan o que practiquen la ciència. Això és així per un doble motiu: en primer lloc, perquè les relacions interpersonals entre professionals d'àrees biomèdiques que intercanvien tant punts de vista conceptuals i metodològics com experiències tècniques de tota mena, han estat, sens dubte, un dels

mitjans més usualment utilitzats per a transmetre coneixements de forma interactiva i dinàmica, junt amb un altra tipus de procediments més formals com ara les publicacions impreses. En segon lloc, perquè els viatges, que tenen com a objectiu principal la formació o el reciclatge professional en el període de postgrau, són, en el seu conjunt, fonamentals per al desenvolupament de la ciència de qualsevol país.

Aquesta visió del problema entronca directament amb les ideologies de progrés del període contemporani, especialment els corrents regeneracionistes i europeistes que varen tenir el seu reflex institucional en la Junta d'Ampliació d'Estudis (JAE) (25), creada per reial Decret l'11 de gener de 1907 amb el govern de Vega Armijo, amb el valencià Amali Gimeno com a ministre d'Instrucció Pública (1.2). Els objectius de la JAE, filla intel·lectual de la Institució Lliure d'Ensenyança, queden ben reflectits en l'esmentat Decret:

“El mas importante grupo de mejoras que pueden llevarse a la instrucción pública es aquel que tiende por todos los medios posibles a formar el personal docente del futuro y dar al actual medios y facilidades para seguir de cerca el movimiento científico y pedagógico de las naciones más cultas, tomando parte en él con positivo aprovechamiento”.

El camí escollit per poder dur a terme aquesta obertura va ser la creació de pensionats a l'estranger, seguint la tònica general de països com els Estats Units d'Amèrica o el Japó, que enviaven massivament estudiants a universitats franceses o alemanyes. D'altra banda, es preveïen actuacions a realitzar després del retorn als pensionats, de manera que es rendibilitzava al màxim la inversió feta. Específicament interessant, va ser l'intent de crear la infraestructura d'investigació adequada perquè aquests esforços no fossin vans.

En aquest context, les ciències biomèdiques varen representar, en conjunt, un 23,7% dins el conjunt d'àrees de coneixement pel que fa al nombre de pensionats per la JAE al llarg de tot el seu període de vigència (1907-1937). França, Alemanya, Suïssa, Àustria i Bèlgica varen ser els països amb major nombre d'estudiants. El cop militar de 1923 va suposar un revés per a la institució que, malgrat tot, va poder eixir endavant. Dissortadament, no va succeir el mateix després de la Guerra civil, ja que la dictadura franquista va suprimir la JAE i va crear, al 1939, una nova i diferent institució, el Consell Superior d'Investigacions Científiques.

Antoni Roca (24) i Bonaventura Delgado (11) han estudiat les relacions de Catalunya amb la JAE, que presenten una certa ambivalència. D'una banda, l'organització estatal no deixava de despertar recels, però també es evident que hi hagueren vinculacions importants. Molts de catalans varen ser pensionats i figures centrals en la recerca biològica, com ara Turró i August Pi i Sunyer, hi varen mantenir importants contactes. El mateix president de la JAE, Santiago Ramón y Cajal, havia

estat catedràtic a Barcelona entre el 1887 i el 1892 i era una personalitat científica força respectada en els ambients catalans.

La fecunditat dels viatges d'estudi de tota mena en les primeres dècades d'aquest segle ha estat remarcada per alguns estudiosos del tema, tot i que hi manca una visió de conjunt. Així, per exemple, Thomas Glick (19) ha posat de manifest l'intercanvi científic i humà entre una de les grans figures de la fisiologia contemporània, Walter Cannon, i els fisiòlegs catalans. Des d'una perspectiva molt més ampla, Josep Lluís Barona (3, 4), el millor coneixedor, en el nostre àmbit, de la història de la fisiologia espanyola, ha estudiat també les característiques del món científic català en relació amb el conreu de l'experimentació biològica i la importància de la comunicació, a través dels viatges d'estudi, per al progrés de la investigació experimental i l'important paper representat per l'**Institut d'Estudis Catalans** en la promoció de la cultura, la modernització i l'aproximació a Europa a través d'entitats tan fonamentals per a entendre aquest procés com la Societat Catalana de Biologia. És interessant, en aquest sentit, tenir en compte les subvencions que la Mancomunitat de Catalunya va atorgar entre 1914 i 1925 a l'Institut perquè dugués a terme congressos científics, missions científiques i beques d'estudiants catalans a l'estranger, com recentment ha analitzat J. M. Tura (26).

2. La situació actual

Són diverses les característiques que defineixen la situació actual en relació amb el tema que analitzem i que anirem considerant de manera successiva. D'una banda, tant en aquest moment com en períodes històrics anteriors, és fonamental tenir en compte el context polític i social al si del qual es despleguen les activitats científiques de tota mena, com ha estat posat de relleu, des de fa unes quantes dècades, per historiadors i altres tipus de científics que, des de les ciències socials, s'han apropiat a la qüestió. En una molt estreta relació amb que em exposat anteriorment, convé prendre en consideració les ideologies vigents i el seu entramat de valors i d'actituds, que conformen determinades respostes col·lectives i individuals. Si ens referim al moment actual, l'arribada de la democràcia a l'Estat espanyol, l'estructuració de les autonomies i l'entrada a la comunitat europea, al marge del tipus de valoració positiva o negativa que s'en pogués fer, ha comportat importants innovacions a les quals mirarem d'apropar-nos.

2.1. El marc institucional estatal: el Pla Nacional d'Investigació Científica i Desenvolupament Tecnològic.

Les accions de formació i perfeccionament del personal investigador s'han desenvolupat des de 1968, encara que el punt immediat de partida va ésser la Llei 13/1986 de **fonament i coordinació general de la investigació científica i tècnica**, que estableix un Pla Nacional d'Investigació Científica i Desenvolupament Tecnològic (I+D) en què s'inclouen, explícitament Programes Nacionals de Formació del Personal Investigador (10, 22, 23). La gestió d'aquest últim estava a càrrec de la Direcció General d'Investigació Científica i Tècnica i, entre els objectius fonamentals, es destacava que les demandes generals de la recerca científica i el desenvolupament tecnològic inclouen, de forma universalment acceptada, l'existència d'un personal investigador altament qualificat. També s'hi indicava la necessitat de fonamentar la recerca bàsica en els diferents camps del coneixement orientat al manteniment i la promoció d'equips d'investigadors de qualitat, tant a la universitat com a la resta de centres públics d'investigació.

*2.1.1. Els programes nacionals de formació de recursos humans esmentats abans, inclouen diverses actuacions d'estímul a la investigació, entre les quals es trobaven les relatives a la **mobilitat del personal investigador**. Dos varen ser els tipus d'actuacions previstos al respecte: A. estades de científics en règim d'any sabàtic en centres d'investigació espanyols i B. estades de professors universitaris espanyols en centres d'investigació estrangers. En el primer cas, es tractava de potenciar els contactes de la comunitat científica i tecnològica espanyola amb investigadors de reconegut prestigi que habitualment fan els seus treballs fora de l'estat espanyol. Es financen estades de científics estrangers o espanyols residents a l'estranger, que desitgen incorporar-se, temporalment, a un centre d'investigació espanyol. Pel que fa al segon supòsit, hom pretenia facilitar, al professorat d'universitats i escoles universitàries, tant l'actuació dels coneixements com l'adquisició de noves tècniques en centres d'investigació forans.*

Això no obstant, s'hi especifica explícitament que la concessió d'una subvenció d'aquest tipus no estableix cap relació contractual amb la institució a què s'incorpora el beneficiari de l'ajuda, ni implica, per part del centre receptor, cap tipus de compromís pel que fa a la incorporació posterior a la seva plantilla.

2.1.2. Utilització de recursos científics.

Amb una intenció més modesta que en el cas anterior, encara que amb una importància evident, es varen establir, des de 1988, aquests tipus d'ajuda que miren de facilitar, a la comunitat científica, l'accés a determinats recursos que normalment estan allunyats de l'entorn habitual de l'usuari, com ara els grans centres de documentació,

les biblioteques especialitzades o les instal·lacions científiques d'altra mena. Amb aquesta classe d'actuacions, comprenen també viatges i dietes, encara que tenen una sèrie de limitacions, la més important de les quals és que només poden fer-se peticions des de la inserció de la persona que ho sol·licita en un determinat organisme d'investigació que tingui o hagi tingut en marxa algun projecte subvencionat per la Direcció General d'Investigació Científica i Tècnica o equivalents per a anys anteriors.

2.1.3. Organització de reunions científiques, congressos i seminaris.

Les reunions científiques de tota mena són un dels procediments d'intercanvi científic de major interès. En permetre el contacte personal i l'intercanvi d'idees, el congrés científic ha esdevingut, des del segle passat, un instrument de comunicació de novetats, encara que, en l'actualitat, l'existència d'altres canals de difusió social de les idees ha deixat un poc obsoletes, en general, les grans concentracions dels congressos nacionals o internacionals com el lloc idoni per a presentar les novetats, i hom sol preferir reunions de caràcter més específic, i reduïdes en nombre, on les discussions es fan entre experts. Els grans congressos continuen tenint la virtut de reunir persones que treballen en indrets allunyats, però potser en aquests congressos sigui més important el component social que l'estrictament tècnic.

L'objectiu d'aquest tipus d'ajudes és de “*promover el intercambio de información y la difusión de las ideas i conocimientos científicos más avanzados*”, mitjançant la concessió d'unes subvencions que contribueixen a l'organització de reunions de caràcter científic, en especial congressos i seminaris. D'altra banda, hom insisteix en la necessitat de potenciar l'assistència i la participació en aquestes reunions de becaris i joves investigadors, i de donar-les una dimensió internacional, invitant, com a ponents, persones de reconegut prestigi dins de l'àrea què es tracta.

2.1.4. Les Accions Integrades i el Foment de la Cooperació Científica amb països de la CEE.

Amb ambdós subprojectes, existents des de 1988, es pretén fomentar els intercanvis científics entre països que pertanyen a la CE. Una Acció Integrada és un projecte d'investigació, limitat en el temps, que s'estableix entre dos equips d'investigació, un, espanyol, i l'altre, un país europeu, sobre una determinada àrea de coneixement. La durada temporal és d'un any i permet finançar viatges i estades de persones que pertanyen a qualsevol dels equips d'investigació. Les Accions Integrades es varen encetar amb Itàlia, França i Alemanya, però la tendència s'ampliarà a tots els països de la CEE.

Les accions sobre **Foment de la Cooperació Científica** intenten estimular la cooperació entre països europeus, a fi de facilitar la mobilitat d'investigadors i

l'establiment dels contractes previs per a la participació conjunta en el marc del programa SCIENCE, tot al llarg del quinquenni 1988-1992. Les subvencions es varen fer, sobretot, amb càrrec de despeses de viatges i estades.

Actualment, s'ha produït una revisió del Pla Nacional per adequar-lo al període 1992-95. Certament, no es pot parlar de grans canvis ja que es manté immodificat en la seva estructura bàsica; tot i això, es fa una insistència major en la coordinació amb el Programa Europeu de Capital Humà i de Mobilitat, al qual farem al·lusió més endavant, i, també, s'hi parla d'estabilitzar el nombre de persones acollides als programes.

Des del punt de vista que ens interessa, s'han incorporat alguns elements rellevants, per exemple, s'ha iniciat una convocatòria de **beques de perfeccionament per a doctors i tecnòlegs a l'estranger**, que estan obertes a professionals no-funcionaris i que intenta reemplaçar el subprograma previ de "Reincorporació a l'Estat espanyol de doctors i tecnòlegs". A més d'això, es pretén incorporar temporalment als equips espanyols científics estrangers mitjançant **estades temporals de científics i tecnòlegs estrangers a l'Estat espanyol**.

Aquest darrer ofereix la possibilitat de poder contractar doctors que hagin treballat un mínim de nou mesos a l'estranger en programes d'investigació, amb l'objecte que la difusió i els avanços dels coneixements adquirits a l'exterior puguin ser beneficiosos i actuar com a estímul de la investigació autòctona.

Un dels intents més seriosos per assolir la coordinació de les activitats de la formació i perfeccionament dels recursos humans ha estat l'assumpció, dins del Pla Nacional, del **Programa Sectorial de Beques de Formació de Professorat i Personal Investigador a l'Estranger**, que inclou els subprogrames: MEC/Fullbright (EUA); MEC/Mrt (França); MEC/Fleming (Gran Bretanya) i General a l'estranger. Les finalitats previstes són: a. el perfeccionament i el reciclatge d'investigadors; b. possibilitar i fomentar la mobilitat dels ajudants d'universitat i c. enriquir intel·lectualment els grups de recerca a través del contacte dels seus membres més joves amb equips estrangers de prestigi.

2.2. Les activitats relacionades amb la mobilitat de recursos humans referides específicament a les àrees biomèdiques i de ciències de la salut.

2.2.1. El Fondo de Investigaciones Sanitarias de la Seguridad Social (FISs).

A partir de la promulgació de la Llei de Fonament i Coordinació General de la Investigació Científica i Tècnica el 1986, s'encomana al Fons d'Investigacions Sanitàries de la Seguretat Social (després anomenat Fons d'Investigació Sanitària) del Ministeri de Sanitat i Consum, el desplegament específic de projectes de recerca en les àrees biomèdiques i de ciències de la salut; mentre que la Direcció General

d'Investigació Científica i Tècnica del Ministeri d'Educació i Ciència (DGICIT) assumiria el Programa Sectorial de Promoció General del Coneixement en aqueixes àrees. La primera convocatòria conjunta entre la DGICIT i el FIS va ser la de 1988.

De forma programàtica, es tracta doncs de crear un marc comú de referència per a organismes públics amb funcions d'investigació i de fonamentar aquesta en les àrees que ens afecten. El mateix PLANICIT estableix, com un dels seus objectius, el fonament de la salut, del benestar social i de la qualitat de vida, i amb el FIS hom pretén obtenir una vertebració científica en el camp sanitari. D'altra banda, el desplegament de la **Llei General de Sanitat** (Llei 14/86), en allò tocant a la recerca, es va dur a terme, mitjançant l'Institut de Salut Carlos III, que compartiria amb el FIS el treball d'establir les bases per a una sòlida investigació sanitària.

La filosofia subjacent en el FIS és d'ampliar el nombre de persones que treballen en aquests temes, de manera que se supera la dialèctica investigació bàsica *versus* investigació aplicada i entre investigacions bàsica, epidemiològica i clínica. L'opció pel qual es decanten és la que hi ha al darrere del terme "investigació sanitària o en ciències de la salut", que transcendeix el marc professional de biòlegs, metges i professionals similars per unir, al seu voltant, totes les activitats professionals que, d'una forma o altra, realment o potencialment, incideixen sobre la salut (FIS, 1988). La formació d'una investigació estratègica en salut, a través de programes en àrees prioritàries (estats de salut i malaltia, estils de vida i salut, polítiques de salut i foment de la investigació), a més de la creació d'unitats d'investigació (UI) i cooperació internacional, són alguns dels mecanismes utilitzats per dur a terme els objectius proposats.

Si ens centrem exclusivament en el tema objecte de la ponència, ens interessa especialment el **Programa de Formació de Personal** que compta, al seu torn, amb accions de formació (**Beques d'iniciació de la investigació**; ídem de mobilitat del personal investigador (**Beques d'ampliació d'estudis i Borses de viatge**); ídem de foment de la cooperació científica (**Beques d'intercanvi amb països de la CE i COST**) i **Ajudes per a l'organització de reunions científiques**.

2.2.2. *El Fons d'Investigació Sanitària a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià.*

Ens ha semblat oportú incloure, en la ponència, una mostra de la utilització, per part de professionals sanitaris, dels recursos existents, en aquest cas, procedents del FIS. Per fer això, hem utilitzat les *Memorias* del FIS des de l'any 1988 i fins al 1991 (15, 16).

* **Beques d'ampliació d'estudis** (BAE).

Beques d'una durada compresa entre un i dotze mesos, el seu objectiu és potenciar la formació continuada dels professionals de les nostres àrees, per facilitar la seva

capacitat investigadora. A la taula n. I, es donen les xifres corresponents als anys analitzats. S'hi observa un descens gradual pel que fa al nombre de beques obtingudes en conjunt a través d'aquest procediment (des d'un 28.6% de totes les beques concedides al 1988, a un 17.46%, al 1991).

Taula I. Beques d'ampliació d'estudis.

Any	Total Estat esp.	PPCC	Percentatge
1988	241	69	28.6
1989	301	77	25.58
1990	477	97	20.33
1991	418	73	17.46

Font: Memòria FIS (1988-1991).

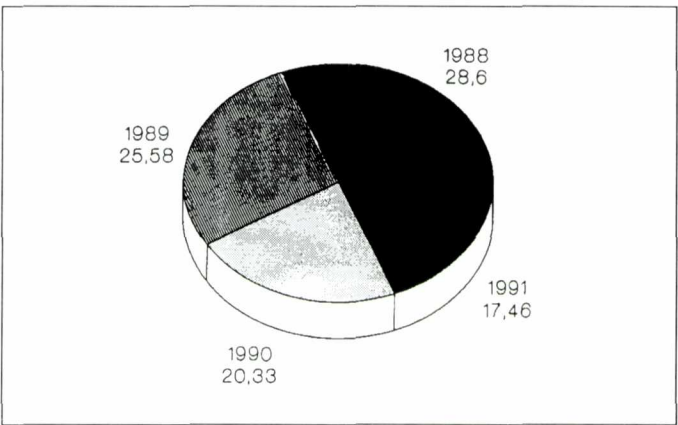

Figura 1. Beques d'ampliació d'estudis. Catalunya, Comunitat Valenciana, Illes Balears.

Font: FIS (1988-1991).

A fi d'obtenir un major grau de profunditat en l'anàlisi, hem sotmès les dades obtingudes a les distribucions que permeten les fonts consultades.

En primer lloc, si ens referim a la procedència geogràfica de les beques concedides, hem desagregat les dades segons les tres àrees geogràfiques de les nostres terres, tret de l'any 1988 en què això no era possible. La taula n. II mostra els resultats: Catalunya

oscil·la entre el 38.09% el 1989 i el 54.5% el 1991; les Illes Balears, entre 3.03 el 1989 i el 6.3 el 1990 i el País Valencià, entre el 55.5% i el 42.4%, com a xifres màximes i mínimes per als anys indicats.

Taula II. Beques ampliació estudis.

Any	Procedència geogràfica		
	Catalunya	País Valencià	Illes Balears
1989	38.09	55.5	6.3
1990	52.4	43.9	3.6
1991	54.54	42.42	3.03

Font: Memòria FIS (1989-1991).

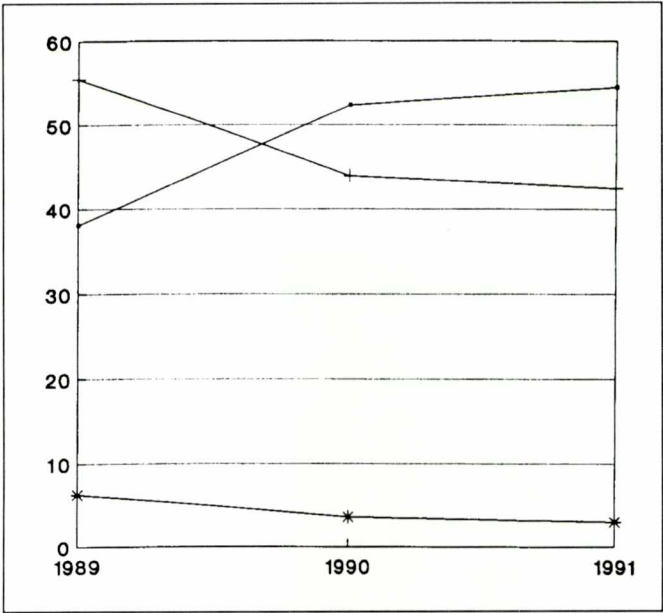

Figura 2. Beques ampliació estudis. Procedència geogràfica (PPCC).
Font: FIS (1989-1991).

És interessant estudiar les institucions de procedència dels becaris (taula n. III). Hem dividit els becaris en: personal procedent de l'administració sanitària (conselleries de salut, especialment), atenció primària, hospitals i altres centres no inclosos en els tres

grups anteriors. Crida poderosament l'atenció que pràcticament un 75% dels becaris procedeixen del món hospitalari, en especial, dels grans hospitals de les principals ciutats. A gran distància, es troben els que vénen d'algun tipus de centre d'atenció primària i els que procedeixen de l'administració sanitària autonòmica. Convé, també, destacar com l'hàbit hospitalari és, amb diferència, el més representat a Catalunya i les Illes Balears, mentre que el personal de l'administració és pràcticament tot del País Valencià. Entre les persones que formen el quart grup, crida l'atenció el pes que hi exerceix l'Institut Municipal d'Investigació Mèdica (IMIM) de Barcelona (21).

Taula III. Beques ampliació estudis.

Any	Institucions procedència becaris			
	Hospital	A. Primària	Administració	Altres
1989	74.6	15.8	9.52	0
1990	71.9	7.31	12.1	8.5
1991	75.7	4.5	13.6	6.06

Font: Memòria FIS (1989-1991).

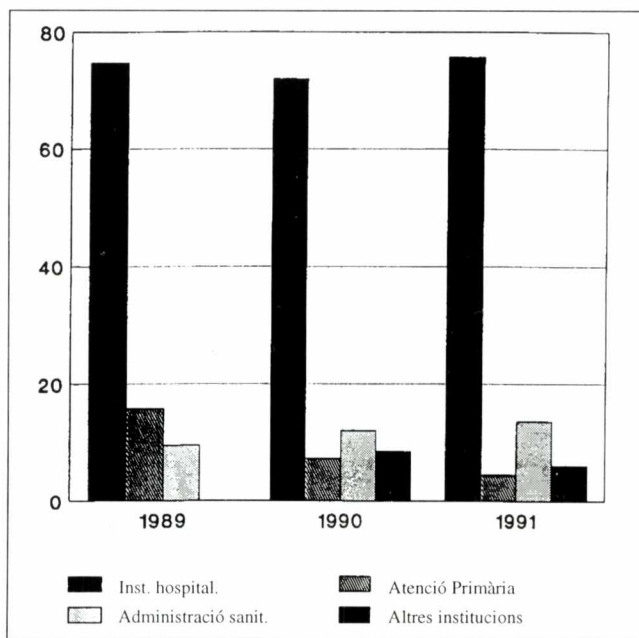

Figura 3. Beques ampliació estudis. Institucions procedència becaris.

Font: Memòries FIS (1989-1991).

¿On viatgen els becaris? Si responen a aquesta pregunta podrem observar (taula n. IV) com, en conjunt, els Estats Units d'Amèrica és el país de preferència, seguit d'altres zones geogràfiques de l'Estat espanyol. A més distància, hi apareixen diversos països europeus, sobretot la Gran Bretanya i França.

Taula IV. Beques ampliació estudis.

Any	Països receptors de becaris			
	Espanya	Resta Europa	EEUU-Canadà	Altres
1989	44.4	9	41.2	5.4
1990	31.7	14.5	48.7	5.1
1991	24.2	21.21	54.5	0

Font: Memòria FIS (1989-1991).

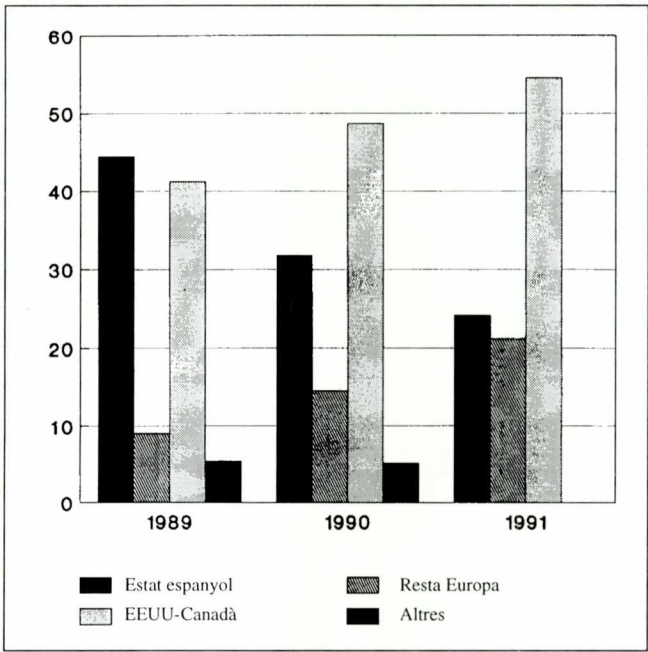

Figura 4. Beques ampliació estudis. Països receptors becaris.

Font: Memòria FIS (1989-1991).

Finalment, si ens apropem a les institucions de destinació, convé comentar-ne la gran varietat, encara que amb un clar predomini dels grans hospitals nord-americans o europeus, molts dels quals estan vinculats a universitats importants. Pel que fa als centres espanyols, tret d'uns pocs becaris que circulen pel nostre àmbit geogràfic, força minoritaris, la major part de les persones que viatgen sense eixir a l'estranger ho fan per seguir cursos de gestió i administració, impartits per les escoles superiors d'Enginyeria Industrial de les universitats politècniques i de l'EADE. En tots els casos, es tracta de professionals adscrits a alguna de les conselleries de Sanitat, molt especialment, la valenciana. En els dos últims anys, s'observa un interès pels viatges que tenen per objecte aplicar estudis en Salut Pública tant als EUA com a centres espanyols. D'aquests últims, l'Institut Valencià d'Estudis en Salut Pública és el més sovintejat, junt amb l'Escola Andalus de Salut Pública.

*** Els programes BIC de cooperació internacional.**

Una modalitat relacionada amb els sistemes de comunicació entre professionals és aquella que, a través del FIS, s'estableix no entre persones aïllades, sinó entre grups de treball de països de la CEE i de la COST (països amb acords de cooperació científica i tècnica amb la Comunitat Europea). Aquesta és una bona forma d'intercanviar experiències i la participació en programes comunitaris, que es varen iniciar el 1988 solament per a França, encara que posteriorment es varen ampliar, com ja hem comentat abans. França té una acció recíproca que fomenta el trasllat a l'Estat espanyol d'investigadors francesos. La durada no supera els dos mesos i, fins avui, s'han concedit entre 20 i 30 programes, dels quals corresponen al voltant d'un 25% al conjunt de països de llengua catalana (taula n. V). Una vegada més, són els hospitals generals dels nostres països els centres demandants d'aquestes ajudes, al costat d'altres institucions com les escoles universitàries d'Infermeria; i França, la Gran Bretanya, Alemanya i Itàlia, per aquest ordre, els països on radiquen els centres de destinació.

Taula V. Programa BIC de cooperació internacional.

Any	Països CEE/COST	
	Total	Països Llengua Catalana
1988	30	11 (36%)
1989	36	11 (30.5%)
1990	24	4 (16.6%)

Font: Memòria FIS (1988-1990).

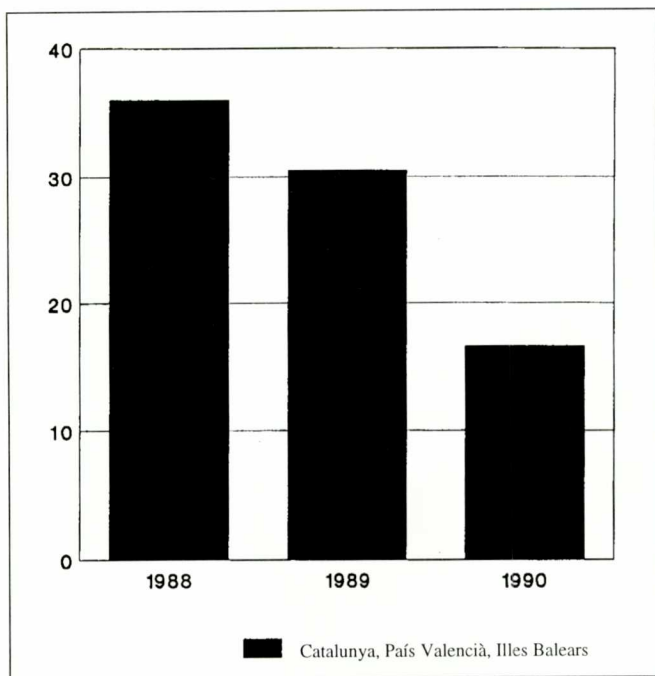

Figura 5. Programes BIC. Cooperació intern. (CEE/COST).

Font: Memòria FIS (1988-1990).

*** Programes de difusió de l'activitat científica: 1. Borses de viatge.**

L'assistència a congressos, simposis i qualsevol altre tipus de reunions científiques, té un suport en aquest bloc d'ajudes, en el qual, la nostra participació també és important en relació amb el total d'ajudes sol·licitades i concedides per a la resta de l'Estat.

En la taula n. VI, apareixen indicades les xifres totals i les relatives al conjunt de la nostra àrea geogràfica. És interessant assenyalar-hi que, en cap any dels estudiats, baixen per davall del 20% del total.

Taula VI. Borses de viatge.

Any	Total Estat esp.	PPCC	Percentatge
1988	188	58	30.85
1989	536	123	22.94
1990	753	212	28.15

Font: Memòria FIS (1988-1990).

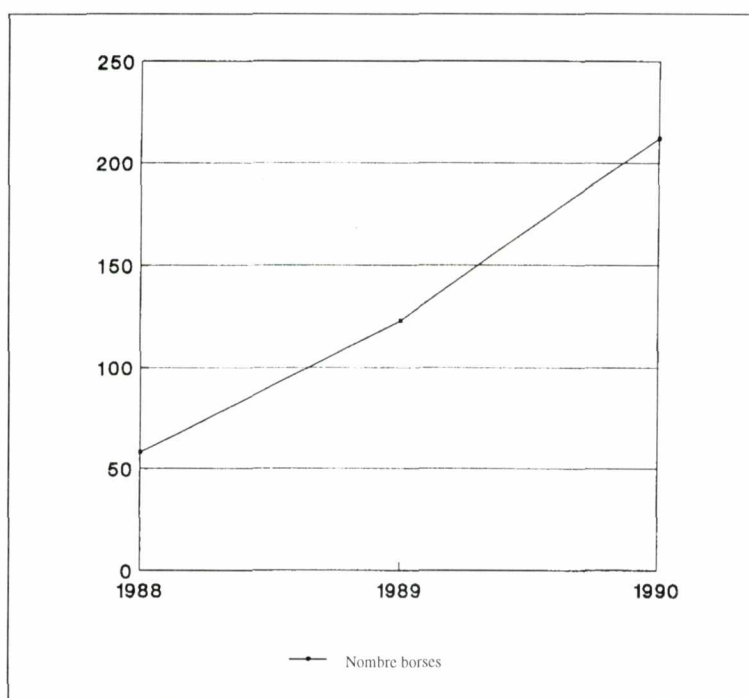

Figura 6. Borses de viatge. Catalunya, Comunitat valenciana, Illes Balears.

Font: Memòria FIS (1988-1990).

A partir de 1989, és possible trobar la relació nominal del tipus de reunió per a la qual es demana l'ajuda. La major part d'aquestes peticions són per assistir a un congrés internacional i, per tant, la distribució entre els diferents països és força dispersa; en destaquen, però, els Estats Units d'Amèrica i Canadà, encara que amb una presència important d'altres que sembla que cada dia són més rellevants pel que fa a l'organització d'esdeveniments d'aquest tipus, entre els quals, cal destacar Israel i el

Japó. És molt diferent també la preferència pel que fa a les àrees científiques objecte d'aquestes reunions, però sempre hi predominen els continguts fonamentalment clínics i quirúrgics.

*** Programes per a la difusió de l'activitat científica: 2. L'organització de reunions científiques.**

L'estímul i el fonament de la realització d'actes d'aquest tipus complementen l'oferta que el FIS promou, des del punt de vista de la difusió dels coneixements i les pràctiques medico-sanitàries. En aquest cas, els viatges els fan persones que treballen en llocs diferents de les nostres comunitats, però també és un motiu excel·lent per mobilitzar recursos humans dins del nostre àmbit geogràfic. El percentatge de realització d'aquestes activitats, en el conjunt de l'estat, oscil·la també al voltant del 25%, si més no, pel que fa a ajudes del FIS, per a aquesta finalitat (taula n. VII).

Taula VII. Reunions científiques.

Any	Total Estat esp.	PPCC	Percentatge
1988	73	18	24.6
1989	82	20	24.3
1990	112	32	28.5

Font: Memòria FIS (1988-1990).

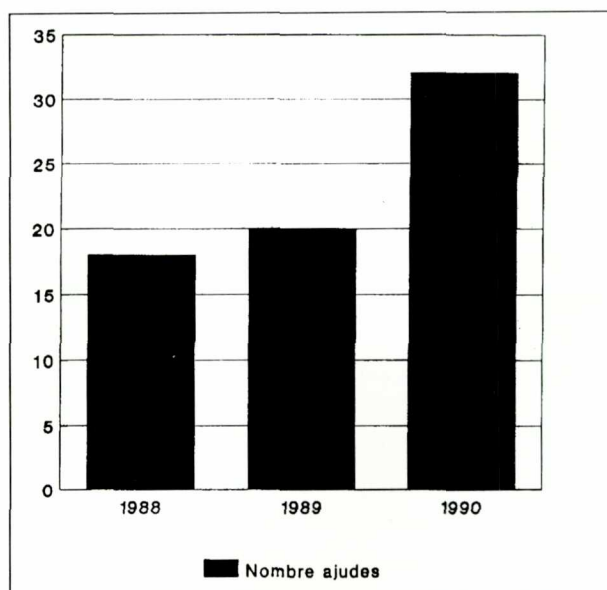

Figura 7. Ajudes reunions científiques. Catalunya, Comunitat valenciana, Illes Balears.

Font: Memòria FIS (1988-1990).

2.3. La comunicació amb Europa: els Programes d'Investigació en Biomedicina i Salut (BIOMED-1) i el Programa Capital Humà i Mobilitat (7, 12, 13).

2.3.1. El Programa de Capital Humà i Mobilitat pretén contribuir a incrementar la quantitat i la qualitat dels recursos humans disponibles per a les activitats d'I + D. Hom ha previst que el seu desplegament es dugui a terme mitjançant una sèrie d'activitats:

- El desenvolupament d'un sistema comunitari de beques d'investigació
- La creació i el desplegament d'un sistema de xarxes d'investigació per a la cooperació científica i tècnica
- Mesures per a promoure i facilitar l'accés d'investigadors a grans instal·lacions científiques i tecnològiques.
- El llançament d'un sistema comunitari d'euroconferències per debatre qüestions científiques i tècniques d'alt nivell.

Totes aquestes activitats tenen com a denominador comú l'increment del nombre i de la mobilitat dels científics comunitaris, en particular la dels més joves que estiguin en situació post-doctoral. Actuació que, possiblement, constituirà una eina d'importància especial i el desenvolupament d'un conjunt de **xarxes científiques**, que està previst que s'estenguin, tot el que es pugui, per totes les regions dels països comunitaris, tenint en compte les necessitats especials de les àrees perifèriques i de les regions considerades com a menys afavorides. Per a això, hom promourà la instal·lació, en aquestes regions, de nous grups d'investigació, basats en joves investigadors formats en altres països.

Hom pretén que aquestes xarxes reuneixin uns cinc grups d'investigadors de, pel cap baix, tres països europeus, entre els quals s'estableixin contactes estrets a través d'un projecte comú i reunions i estades en els diversos centres implicats.

2.3.2. BIOMED-1.

És un programa sorgit com a complementari de l'anterior, centrat en accions específiques d'investigació i desplegament tecnològic en l'àmbit de la biomedicina i de la salut; en particular, amb una major coordinació d'activitats i la seva aplicabilitat pràctica. El contingut del programa està dividit en una sèrie d'àrees: A1. Desenvolupament de la investigació coordinada en matèria de sistema de prevenció, atenció i salut; A2. Principals problemes sanitaris i malalties de gran repercussió socioeconòmica (SIDA, Càncer, malalties cardiovasculars, malalties mentals, trastorns neurològics i processos d'envelliment, problemes de salut relacionats amb l'edat i les minusvalies); A3. Anàlisi del genoma humà; A4. Investigació en matèria d'ètica biomèdica.

Per aconseguir aquests objectius, en els pressupostos hi ha previstes actuacions que impliquen mobilitat del recursos humans, entre altres, l'organització dels tallers, conferències i reunions científiques.

2.4. Els programes internacionals de beques postdoctorals dels Instituts Nacionals de la Salut dels Estats Units (NIH) i altres ajudes per a viatges i estades d'investigació (17).

Es tracta d'una convocatòria anual, realment reduïda, ja que el nombre de becaris és escàs (sis el 1992), i és dut a terme, pel que fa a la tramitació legal, per la Fundació Gregorio Marañón, que actua com a Secretaria. Fa possible l'estada als EUA de becaris procedents d'institucions espanyoles dins de l'àrea de les ciències biomèdiques o conductuals.

És ben coneguda també la convocatòria de beques de la Fundación Ramón Areces (18) que es fa des de 1988. Aquestes ajudes tenen un vessant predominantment bàsic que permet l'ampliació de la formació d'investigadors en universitats i centres d'investigació prestigiosos a l'estranger. Per al curs 1992-93, les temàtiques que seran objecte d'aquestes beques són per a dues àrees: neurociències i bioquímica i biologia cel·lular del càncer.

Un altre tipus de beques, com les promulgades per la Societat Espanyola de Medicina Interna (beques SANDOZ), pel Patronat Àngel Garcia Rogel o per Bancaixa III cicle, entre altres tants exponents d'una promoció que hauria d'incrementar-se encara més.

Hem deixat, per al final, el paper que els organismes autonòmics i les institucions locals representen en aquest procés. Com a mostra, ens hem apropiat als que, amb el rètol de "El foment de la investigació" convoca anualment la Generalitat Valenciana, a través de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, des de 1985 (8, 9). Per al tema que ens ocupa, tres són els tipus d'ajuda que fan possible la mobilitat del personal investigador: a. beques per a estades en universitats i centres d'investigació nacionals i estrangers; b. ajudes per a l'assistència a congressos, reunions i jornades de caràcter científic i tecnològic i c. ajudes a l'organització de congressos i reunions de caràcter científic.

No s'esgota ací el catàleg de les fonts primàries que caldria consultar per tenir una visió de conjunt del nombre i del tipus de viatges realitzats i realitzables. Caldria, per exemple, recórrer a les actes dels congressos per localitzar la procedència dels inscrits que poden no haver sol·licitat cap ajuda -o que no n'han obtingut- per assistir a aquests esdeveniments, o a les memòries d'institucions, oficials o no oficials, per conèixer les persones que, per un o altre motiu, hi han passat per a fer-hi les seves investigacions; entre altres fonts possibles.

L'anàlisi detallada de les fonts, de les quals hem ofert una visió general, permetria cartografiar i estudiar les tendències en temes de mobilitat i, per exemple, veure també diferències entre les àrees de coneixement i les institucions que promouen, o no, viatges i estades d'investigació.

¿Quina reflexió de conjunt es pot fer després d'aquest apressat i incomplet repàs de la situació? Podríem dir, tornant al punt de partida que comentàvem en els antecedents, que hi ha actualment un important increment quantitatiu pel que fa a la possibilitat de mobilitat amb finalitats investigadores, en relació directa amb els nous mares polític-administratius, des del micronivell local al macrocontext europeu i mundial. Amb les dades que disposem, els nostres països sembla que es mostren oberts i permeables a la utilització dels recursos i possibilitats que les ajudes, especialment les oficials, ofereixen. El nostre referent exterior són, majoritàriament, les institucions nord-americanes i, en segon terme, les europees (franceses, britàniques i alemanyes, sobretot); encara que la major part de les vegades es tracta de viatges-estades esporàdiques, que poques vegades tenen continuïtat o reflecteixen una autèntica relació institucional. Tampoc sembla que hi hagi autèntics lligams, o xarxes de comunicació estables, entre els nostres propis països, tret de camps aïllats. Si l'objectiu, a principis del segle XX, era obrir vies de comunicació amb l'exterior, en aquests moments, en el canvi al nou segle, cal fer el pas qualitatiu de formació d'equips i xarxes d'investigació sòlides, començant, segurament, per aquelles que sigui possible establir entre nosaltres mateixos. En aquest sentit, els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana constitueixen un exemple a seguir.

Per això, voldria acabar amb unes paraules d'August Pi i Sunyer, dites en el discurs inaugural del Sisè Congrés de Metges i Biòlegs, que va tenir lloc a Barcelona el 1930:

“El Congressos permeten el coneixement personal, sempre tan útil; el canvi d'impressions, sempre fecund; la concreció de relacions; l'aglutinació d'amistats i el gran valor de l'exemple. Són la manera de substituir l'estàtica de l'isolament, cada un al seu poble, al seu despatx, al seu laboratori, per la dinàmica de la conversa, del proselitisme, de l'excitació al compliment de l'obra que a cada un li escaigui realitzar” (5).

Bibliografia

1. Balaguer Perigüell E. Medicina y política en la Valencia de la Restauración. *Med Esp* 1971; 66: 138-149.
2. Balaguer Perigüell E. Metges i moviments progressistes al País Valencià (1830 - 1939) *Revista de Catalunya*, 1991; 58: 21-40.
3. Barona Vilar J. L., Mancebo M. F., Puche Alvarez J. Historia de un compromiso. València: Generalitat Valenciana, 1989.

4. Barona Vilar J. L. La Doctrina y el laboratorio. Fisiología y experimentación en la sociedad española del siglo XIX. Madrid: CSIC, 1992.
5. Cassasas O. Aportació del congressos de metges de llengua catalana a la història de la medicina i qüestions sanitàries i de medicina col·lectiva. *Tribuna Medica* 1976; (núm extr): 23-26/9.
6. Cinquanta anys de ciència i tècnica a Catalunya. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1987.
7. Consejo de las Comunidades Europeas. Programas específicos de la investigación y desarrollo tecnológico en el ámbito de la biomedicina y la salud, 1990-1994. *Diario Oficial de las Comunidades Europeas* 1991 set 4.
8. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Catàleg d'investigacions 1980-1988. València: IVEI, 1988.
9. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. El foment de la investigació científica i tecnològica a la Comunitat Valenciana. València, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990 i 1991.
10. Convocatorias del Proyecto sectorial de Promoción General del Conocimiento. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1988, 1989, 1990 i 1991.
11. Delgado B. La Junta de Ampliación de Estudios y Cataluña. En: Sanchez Ron JM, coordinador- Op.cit., vol. 2, 349-379.
12. EC Opportunities for training in Biomedical and Health research. Human Genome Analysis (1990-1992). Brussels: Commission of the European Communities, 1990.
14. Ferrer F. Discurso sobre las muchas ventajas que puede acarrear a los señores médicos el emprender algunos viajes y abandonar por algún tiempo el engañoso ídolo del desordenado amor a su patrio suelo. Memorias de la Real Academia Medico-Práctica de Mallorca, 1798; 7: 25. En: Bujosa i Homar F. La Academia Medico-Práctica de Mallorca (1788-1800). Valencia: Cátedra de Historia de Medicina, 1975: 42.
15. Fondo de Investigaciones Sanitarias. Memoria de actividades. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo, 1988, 1989, 1990.
16. Fondo de Investigaciones Sanitarias. Memoria de actividades. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo, 1991 (mimeo).
17. Fundación Gregorio Marañón. Programa internacional de becas de los NIH. Madrid: [s.n.], 1992.
18. Fundación Ramón Areces. Convocatoria de becas para ampliación de estudios en universidades y centros de investigación en el extranjero en el campo de ciencias de la naturaleza. Madrid:[s.n.],1988-89; 1989-90; 1990-91; 1991- 92.
19. Glick T. Walter Cannon i la fisiologia barcelonina d'entreguerres. *Ciència* 1984; 34-35: 40-51.
20. La Comunicación científica: presente, pasado y futuro. En: Actas del IX Congreso Nacional de Historia de la Medicina. Vol. III; 1991; Zaragoza.Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1991.
21. La Recerca científica als hospitals municipals de Barcelona [memòria]. Barcelona: Institut Municipal d'Investigació Mèdica, 1992.
22. Ministerio de Educación y Ciencia. Resúmenes de proyectos de Biomedicina y Ciencias de la Salud financiados con cargo al Programa sectorial de Promoción general del Conocimiento. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1988-1989.

23. Plan Nacional de Investigación Científica y Desarrollo Tecnológico. Promoción General del Conocimiento. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1988, 1989, 1990 i 1991.
24. Roca Rossell A. Científicos catalanes pensionados por la Junta. Algunos aspectos de su papel en el desarrollo científico catalán. En: *Sánchez Ron, JM, coordinador- op.cit.*, vol. 2, 349-379.
25. Sánchez Ron J. M., coordinador. La Junta para la ampliación de estudios e investigaciones científicas 80 años después. Madrid: CSIC, 1988.
26. Tura i Soteras J. M. Alguns aspectes pressupostaris de la política cultural de la Mancomunitat de Catalunya en matèria de recerca científica (1914-1925) En: *Cinquanta anys de ciència i tècnica a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1987.